

Aikamatka Leninburgiin

Elena Hellberg-Hirn: *Imperial Imprints. Post-Soviet St Petersburg*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2003. 440 s.

Dosentti Jelena Hellberg-Hirn on kirjoittanut yli neljäsaataisivuisen *magnum opuksen* syntymäkaupungistaan Pietarista kulttuurisena tilana, joka kantaa sisällään vanhoja ja uudempia merkkejä kolmesta vuosisadasta – ensin pääkaupunkina Venäjän imperiumin keskiössä, sitten Moskovan henkisenä vastavoimana sosialistisen utopiavaltion periferiassa. Teos on historiallinen kolaasi kaupungista, joka heijastaa kulttuurimaiseman koko syvyydeltä menneisyyttään nykypäivään: tiedon siruja, viestien katkelmia, myyttien tomua kahden imperiumin teksteistä postmodernissa valossa. Kirjassa on Venäjän historiaan ja erityisesti Pietari-teemaan perehtyneelle paljon tuttua. Samalla tuttuuden ja uusien, yllättävienkin yksityiskohdientien kirjosta nousee erilainen, monisärmäinen, historiallista ja kulttuurista välimatkaa uudella tavalla kartoittava kertomus kolmannen vuosituhannen metropolista globaalistuvan uuden Venäjän rajamaalla. Teoksen vinjetit, kollaasit, koko tyylikäs graafinen ulkoasu ovat Alexander Reichsteinin käsialaa ja ne myötäilevät taiten Hellberg-Hirnin kokonaisnäkemystä.

Imperial Imprints. Post-Soviet St Petersburg jakautuu kolmeen osaan, joissa kirjoittaja lähestyy postmodernin Pietarin pirstaloitunutta kaupunki-identiteettiä ensin historian henkilöiden, paikkojen ja tarinoiden, sitten jälki-neuvostoliittolaisten identifiikaatioiden ja lopuksi Pietarille tunnusomaisen monumentaalisen jul-

kisen juhlinnan näkökulmasta. Kaikkia kolmea valittua näkökulmaa tarkastellaan Pietari-tutkimuksen klassisten semioottisten vastakohtaparien kautta: Itä/Länsi, keskus/periferia, luonto/kulttuuri, maallinen/uskonnonollinen, pääkaupunki/provinssi.

Pietarin geopolitiittinen sijainti imperiumin länsirajalla Itämeren väylän suulla on suosinut innovaatioita; kaupunki on toiminut keisarivallan ajan koko valtakunnan kehityksen veturina. Samalla kun se on ollut ikkuna Eurooppaan, se on ollut ovi Venäjälle. Se on suhteellisen passiivisesti ottanut vastaan ja sulauttanut itseensä perivenäläistä kansanomaista kulttuuria. Voidaankin katsoa, sanoo Hellberg-Hirn, että Pietari on Venäjän oma ”Toinen”. Pietarissa on syntynyt ja kehittynyt valtiollinen oppositioajattelu, siellä on syntynyt yhteiskunnallisesti omaperäinen, keskustelulle avoin liberaali älymystö – intelligentsija. Kaupunki on ollut koko Venäjä pienoiskoossa: monikansallinen, moniuskontoinen ja monikulttuurinen väestön keskittymä. Tsaari Pietarin intentiona on tulkittu niin, että kaupunki rakennettiin vasiten jättimäisen tulevaisuusperspektiivin kantomatkan päähän, ja että vasta nyt, kahden imperiumin romahdettua, se on toteuttamassa alkuperäistä tarkoitustaan. Hellberg-Hirn näkeekin tämän päivän Pietari-keskustelun osana retroimperialista diskurssia, joka rakentaa identiteettiään historian jatkumolle.

Uuden Pietarin pirstaleista omakuvaa voi kutsua, kuten Hellberg-Hirn ehdottaa, ”identiteettien saaristoksi”: kaupunki ei niinkään pyri unohtamaan neuvostomenneisyyttään kuin nostamaan

näkyville raunioituneesta ja tukahdutetusta kansakunnan muistista keisarivallan viimeisten vuosikymmenten väkisin unohdettua todellisuutta. Museoilla, taidekokoelmilla, taiteilija- ja kirjailijakodeilla ja muilla muistomerkeillä on ensiarvoinen asema unohdetun todellisuuden esiin nostamisessa; museoidut muistot konkretisoituvat, tulevat lihaksi nykyyhetkessä. Pietari on ylpeä yli sadasta museostaan, joita syntyy yhä uusia. Samalla kuitenkin uusliberalistinen markkina-ajattelu pakottaa kaupungin tekemään nostalgisesta menneisyydestään kauppatavaraa, tuotteistamaan Pietarin henkeä ja kauneutta. Leikkillinen nimi *Leninburg* kuvaa osuvasti Pietarin nopeasti muuttuvaa, kerroksista minäkuvaavaa. Muuttuvine kaupungin-, paikan ja kadunnimisine Pietari on kuin yhä uudestaan koottava lego-maa, jossa moduulit ovat yhteensopivia ja tuottavat aina uudenäköisiä rakennelmia.

Hellberg-Hirnin *Imperial Imprints* -teoksen punaisena lankana kulkee ajatus imperiumin merkien, symbolien ja tunnusten muuntumisesta historian käänteiden ja uusien kontekstien mukaan. Pietarin kulttuuriset paradigmat ovat tänäkin päivänä elimellisessä yhteydessä kaupungin imperiaaliseen menneisyyteen. Keisaritekstit, joiden heiluri liikkuu sankari- ja marttyyritarinoiden väliä, elävät ja saavat uusia tulkintoja. Poikkeuksena tekijä nostaa esiin 1700-luvun hamehallitsijat – *petticoat rulers* – Katarina I:n, Annan, Elisabet I:n ja Katarina Suuren, jotka eivät olleet sankareita enempää kuin marttyyreitakaan, mutta olivat silti omaa luokkaansa olevia selviytyjiä. Jokainen heistä jätti Pietarin kaupunkikuvaan, tapakulttuurin ja muotiin oman persoo-

nallisuutensa ja oman aikansa leiman. Sankarikeisari Pietarin ohjastaessa Venäjää kohti Eurooppaa naishallitsijat nykyaikaistivat Venäjää kulttuurisesti, seurasivat eurooppalaisen itsevaltiuden ihannetta luomalla Venäjälle eurooppalaiset kulttuurikoodit. Nimenomaan naishallitsijoiden toimesta maallinen kulttuuri tuotiin urbaaniin pääkaupunkiin yläluokkien huvitteluna. Neuvostoaajan miehiä ja patriarkaalisia arvoja korostanut historiantarkistus ei Hellberg-Hirnin mielestä ole tehnyt oikeutta hamehallitsijoiden kulttuurisia ja feminiinisiä arvoja korostaneelle vallankäytölle.

Vallankumouksen jälkeiset mullistusten vuodet koettelivat raskaasti Pietarin väestöpohjaa. Kantaväestön määrä laski noin yhteen kolmannekseen 2,3 miljoonasta. Keisarillinen Pietari kärsi pahoin, se menetti monikan-sallisen, kosmopoliittisen hallintokeskuksen ilmeensä, mutta ei tuhoutunut. Pahimpinakin kylmyyden ja nälänhädän vuosina kulttuuri pelasti Pietarin. Taiteilijat, kirjailijat ja muusikot jatkoivat työtään. Frakeista luovuttiin tuiki välttämättömien huopikkaiden ja talvipaltoon hyväksi, mutta musiikki soi, näyttelyitä järjestettiin ja runoja luettiin, lausuttiin ja opeteltiin ulkoa. Tänäkin päivänä Pietari pitää ylpeänä kiinni kulttuuripääkaupungin tittelistään. Postmoderni aika on terävöittänyt kritiikin kieltä. Taiteilija Zahar Kolovski ja edesmennyt runoilija Viktor Krivulin sanovat tuon tittelin olevan vain poliittinen slogan. Sillä privatisoidaan vanhaa venäläistä kulttuuria ja kerätään kaupungille valuuttatuloja. Erityisen irvokkaana valuuttatulojen lypsy ulkomaalaisilta on näkynyt Pietarin 300-vuotisjuhlinnan yhteydessä, ikään kuin koko juhlinta olisi ollut vain historiasta tuttua kulis-sia – *pokazuhaa* vieraille ja VIP-

väelle. Tästä pahimmat irvileuat veistivät webbisivuille pilajulistein: ”Rakkaat pietarilaiset – suuren kaupungin asukkaat! Älkää pilatko meidän juhlaamme läsnäolollanne. Presidentin ja kaupunginjohtaja Jakovlevin hallinto pyytää teitä kaikkia juhlapäivien ajaksi 23.5.- 4.6. lähtemään pois kaupungista. LÄHTEKÄÄ POIS!”

Neuvostoaikaa tarkastellessaan Hellberg-Hirn pysähtyy käsittelemään pitempään Leningradin piiritystä. Asiapitoisessa, koruttomassa toteavuudessaan luku on dramaattinen. Kirjoittaja toteaa, että tutuksi tullut valtaapitävien ylhäältä päin antama kuva sankarillisesta kaupungista ei käy juurikaan yksiin alhaalta päin kuvatun yksityisen kauhun kokemuksen kanssa. Muistitieto on epälineaarista, se ei välttämättä kiinnity aikaan tai paikkaan, vaan assosioi ja painottaa kerrottua nykyhetkessä. Leningradin piirityksen arjesta kertova muistitieto viestii selvästi, että puhujat tietävät tarinansa olevan virallisen diskurssin ulkopuolella. Muistitietoahan piirityksestä on säilynyt paljonkin ja erityisesti sitä julkaistiin perestroikan alkuaikoina. On kuitenkin asioita, joista muistelijat ovat vaienneet, koska ne ovat liian kipeitä kerrotta-

viksi: ne ylittävät inhimillisen käsityskyvyn. Kattava suullisen historian esitys Leningradin piirityksen kokeneiden muistelmista odottaakin yhä kirjoittajaansa, toteaa Hellberg-Hirn.

”Päähenkilöni on moniniminen ja tuhatkasvoinen kaupunki”, Hellberg-Hirn kirjoittaa. Hän asettaa päämääräkseen näyttää lukijalle Pietarin tuhannet kasvot, niiden yksilölliset piirteet ja ilmeet. Tutun pohjatiedon pohjalta löytää kymmenittäin herkullisia yksityiskohtia: Falconetin kuuluisan Pietari Suuren vas-kiratsastajan pää ei olekaan itsensä mestarin, vaan hänen oppilaansa Marie-Anne Collotin käsialaa; Ranskan vallankumouksen keskeisen sankarin Jean Paul Maratin veli vaihtoi nimensä ja opetti Monsieur de Boudryna nuorelle Puškinille Tsarskoje Selossa ranskaa; Beethovenin *Missa Solemnis* kantaesitettiin 1824 Pietaris-sa. Zygmunt Baumania siteera-ten kirjoittaja muistuttaa, että puhuttaessa ns. homogeenisesta kulttuurista ilmaisun takana on aina ideologinen intentio. Pietarin kulttuuri on kaikkea muuta kuin homogeeninen. Sen teos *Imperial Imprints* vakuuttavasti osoittaa.

Natalia Baschmakoff